

Bílý se neříká

Françoise Vergès: Dekoloniální feminismus

Z francouzského originálu *Un féminisme décolonial* (2019) přeložila

Markéta Jakešová.

Praha, Karolinum 2024. 104 s.

Každý den se budíme do uklizeného světa a stejně jako mnoho dalších věcí kolem nás to považujeme za samozřejmost. Françoise Vergèsová ve své knize *Dekoloniální feminismus* odkrývá síť strukturálního útlaku a životy prekarizovaných žen, na jejichž práci je vystavěná existence (nejen) bílého feminismu. Vizuální reprezentace světa, kterou ve své knize Vergèsová předkládá, mi připomíná výjevy z filmu Fritze Langa *Metropolis* (1927), kde ve spodních patrech pracují neviditelní a unifikovaní dělníci a dělnice, aby se nahoře točilo všechno tak, jak má. Místo jednotlivých podlaží, ale Vergèsová představuje rozdělení světa na Sever a Jih a na ty co mají a nemají právo na život.

V první kapitole autorka vymezuje pole pojmu „dekoloniální feminismus“, který historicky kotví do hnutí vzdorujících otrokyň a otroků. Dekoloniálním feminismem tak rozumí každodenní revoluci a politický boj o právo na existenci. To staví do kontrastu s civilizačním/bílým/buržoazním feminismem, jenž si naopak klade za cíl vnutit společnosti jednotný styl myšlení a udržet stávající třídní a genderovou nadvládu. Hned v úvodu Vergèsová poukazuje na vyprázdňenost samotného termínu feminismus, ze kterého kapitalismus vysál veškerý jeho radikální potenciál a udělal z něj pouhý líbivý slogan, kterým se zaštiťují strany napříč celým politickým spektrem ideologií: od liberální přes nacionální až po krajně pravicovou. Kniha tak přichází s kritickým zhodnocením vývoje a interpretace evropského feminismu, a to očima autorky, jejíž propojení s dekoloniálním feminismem vyvěrá z osobní zkušenosti.

Vergèsová se narodila na Réunionu v rodině intelektuálních komunistů, antikolonialistů, feministů a aktivistů. Vědoma si svých geografických kořenů zapuštěných ve vodách Indického oceánu, jehož proudy ji propojovaly se světem, stala se aktivním ženským hlasem, který se vymezoval proti zbrojení, válce, rasismu a koloniální opresi. Feminismus tak pro ni není naučenou akademickou formulí, ale žitou zkušeností, která zahrnuje kolektivní boj a vzájemnou solidaritu, tedy principy, jež podle ní bílý feminismus postrádá. Kolektivní boj nahradil v Evropě individualismus a solidaritu šplhání po kariérním žebříčku, přičemž obojí provází snaha o integraci ženských práv do neoliberálního řádu. Vergèsová ale nekritizuje jen maskulinocentrické vize, jak je to v rámci civilizačního feminismu běžné. Jde jí hlavně o kritickou reflexi role bělošských žen, které si myslí, že svět je možné napravit kvótami. V otevřené opozici vůči nim autorka prezentuje svět jako síť propletených vztahů

a struktur, kde jedinou možností změny je dekonstrukce. Pokud totiž ve čtení světa zůstáváme pouze na povrchu, popíráme tím zároveň všechno, co nevidíme nebo vidět nechceme, a necháváme dál bujet podhoubí útlaku rasizovaných a prekarizovaných žen. A právě hloubka je podle Vergèsové něco, co bílému feminismu chybí.

Souvisí to i s percepcí času, do které se skrže takové termíny, jako je „nová vlna“ nebo „nová generace“, promítla představa, že feminismus začíná neustále od začátku. Autorka se však k výše zmíněným pojmům staví kriticky, protože rozměňují mnohotvárnost a podkopávají kontinuitu ženských hnutí postavených na bojích žen Jihu proti strukturálnímu rasismu. Evropa dnes podle Vergèsové stojí na převlastňování si idejí těch, které sama zotročila. Kolonie, ač geograficky na okraji, se totiž otiskly dovnitř Evropy. Evropu tak de facto vytvořily země třetího světa; v této souvislosti se Vergèsová odkazuje k tezím Franze Fanona.

Jde-li nám o hlubší pochopení problému, je třeba rozlišovat mezi termíny „kolonizace“ jakožto jednotlivé události a „kolonialismu“ jakožto procesu a neustálého pohybu, který trvá. V kontextu, který Vergèsová nabízí, tak čtu slovo dekoloniální nejen jako synonymum vzdoru, ale i pohybu, který pramení z naší reflexe minulosti a směřuje ke společné budoucnosti. Slovo společné pak považuji za klíčové pro pochopení uvažování autorky. Ač sama kreslí dělicí čáry, jejím hlavním cílem je zdůraznit nutnost společné práce a osvobození. Ženy Jihu nepotřebují pomoc či mentorování Evropy, ač si bílí lidé často myslí, že bez nich by svoboda neexistovala. Autorka však mezi řádky říká, že právě bílí lidé uvrhli zbytek světa do nesvobody. Nyní sice nabízí prekarizovaným pomoc, kterou ale podmiňují zachováním stability svých vlastních životů. Současný bílý feminismus tak nazírá na ženy Jihu jakýmsi misionářským pohledem, který spoluvytvářejí a přebírají i média (ačkoliv jim se Vergèsová explicitně nevěnuje). Vychází tak z vizuální reprezentace ženy Jihu jako oběti a předmětu určeného k záchraně.

V rámci ukotvení teoretického rámce přichází Vergèsová ve druhé kapitole své knihy s několika příklady, jejichž prostřednictvím ukazuje 21. století ve svět-le příklonu k civilizačnímu feminismu vycházejícímu z evropské blahosklonnosti. Podle této ideologie zdánlivě jediná akceptovatelná pomoc přichází z rukou bílých žen; ve skutečnosti ovšem svobodný prostor zužují mantinely eurocentrické interpretace feminismu. Zástupnou kauzou se pro Vergèsovou v této souvislosti stává otázka nošení muslimského šátku ve francouzských školách jako symbolu ženské nesvobody. Podrobně popisuje, jak obrana sekularismu začala rezonovat francouzskou společností v roce 1989 a pod ochrannými křídly Ligy za práva žen či Asociace novinářek byla poslána pod rouškou obrany všeobecného dobra vyhlášená válka rasizovaným ženám, především pak muslimkám. Souvisí to s negrofobií a orientalistickým zobrazením žen jako nehybných objektů neschopných vlastního rozhodování.

A právě kritika přístupu bílých žen, které přebírají vzorce jednotvárného vidění světa, bez respektu k pluralitám feminismu, je pro mě nejsilnějším tématem celé

knihy. Zásadně s tím souvisí i motiv, v němž Vergèsová poukazuje na promlčení slova bílý, jež má zprostit evropské feministky odpovědnosti za současný řád světa. Výčtem příkladů pak autorka dodává konkrétní obrysy svým tezím z předchozí kapitoly, v nichž vyzdvihuje strukturální útlak a rasismus zakořeněný v takových institucích, jako jsou školy, soudy, zdravotnická zařízení aj. Ať už se jedná o kontrolu porodnosti v sedmdesátých letech, snahu o westernizaci žen v letech osmdesátých či empowerment politiku, jejímž cílem byla pacifikace a kontrola žen Jihu skrze jazyk. Podobně kritizuje Vergèsová i narativ *girl power* filmů a seriálů, které ukazují, jak si každá dívka může splnit svůj sen, přičemž ale povětšinou ignorují kolektivní snahu o rozbití organizované struktury jejich útlatu. Vergèsová tak volá po kritickém zhodnocení vývoje evropského feminismu a vyzdvihuje potřebu jeho radikální transformace. Popisovaný konflikt jde však ještě hlouběji, protože dává na srozuměnou, že je třeba odmítnout univerzální nárokování si pravdy a hledat při čtení feminismu nové pozice.

Ačkoliv analýzy, které Vergèsová předkládá, vychází z frankofonního prostředí, její kniha nabízí daleko širší pohled na současný svět. Důležitou součástí knihy je i doslov Zuzany Uhde a Vojtěcha Šaršeho, ve kterém oba nastiňují, proč je důležité zabývat se pojmem „dekoloniální“ v kontextu střední a východní Evropy. Kolonialismus se totiž podle jejich názoru netýká jen zemí, které kolonie vlastnily, ale je propasaný do hierarchií celého kontinentu ve formě vědění, vzdělávání i sociálních kategorizací. Pokud přijmeme definici dekoloniálního skrze pohyb (ať už geografický, či narativní), můžeme snadno osu útlatu definovat i v českém prostoru, kde na jedné straně stojí české ženy pracující v pečujících pozicích v Rakousku či Německu a na straně druhé ženy z Ukrajiny, které přijíždějí vykonávat pozice uklízeček či pečovatelek do České republiky. Vergèsová prezentuje *dekoloniální feminismus* jako výchozí bod, ze kterého můžeme revidovat jak naše zažitě rámce z minulosti, tak formovat kolektivní vizi budoucnosti, která ale zatím zůstává skrytá v útrobách neoliberálních struktur.

Aneta Kohoutová

Fakulta filozofická Univerzity Pardubice
kohoutan@gmail.com